

Από: Φώτη Κόντογλου, Έργα, τ. 6 (Μυστικά Άνθη), Αθήνα 1992, δ' έκδοση, Αστήρ, σελ. 93-99
("Τὸ ἀληθινὸ Βυζάντιο") καὶ 126-130 ("Βυζάντιο καὶ Παράδοση").

Φώτης Κόντογλου Βυζάντιο : Ἡ ἀγιασμένη πολιτεία

Τὸ ἀληθινὸ Βυζάντιο. Ἡ ἀρχοντική καὶ βασιλική πολιτεία.

Τί ἦτανε, ἀληθινά, ἐκεῖνο τὸ Βυζάντιο, ἐκεῖνη ἡ Κωνσταντινούπολη; Παραμυθένιος κόσμος! "Οχι μοναχὰ ἡ ἀρχαία πολιτεία, μὰ κι ἡ καινούρια, ὡς τοῦ σουλτάν - Χαμίτ τὰ χρόνια. Εἶχα γνωρίσει ἕναν χριστιανὸ Ἀνατολίτη κοσμογυρισμένον, πού ἐξησε πολλὰ χρόνια στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερική, στὴ Λόντρα, στὸ Παρίσι, στὴ Ρώμη, στὴ Νέα Ὑόρκη. «Ὅλες αὐτὲς οἱ μεγάλες πολιτείες, μοῦ ἔλεγε, εἶναι σπουδαῖες, μὰ σὰν τὴν Κωνσταντινούπολη δὲν ὑπάρχει ἄλλη στὴν οἰκουμένη, κι οὔτε βρίσκεται στὸν ντουινὰ τέτοια ἐπίσημη ἀρχοντικὴ καὶ βασιλική πολιτεία».

Στὰ χρόνια τῶν Βυζαντινῶν «ἡ βασιλεύουσα Πόλις» θὰ εἶχε μιὰ ἐξωτική κι ἀλλόκοτη μεγαλοπρέπεια. Χίλιοι κουμπέδες (τροῦλλοι) κατάχρυσοι λαμποκοποῦσανε μέσα στὴ βλογημένη αὐτὴ ἀφεντοπολιτεία. Στὴ μέση στεκότανε, σὰν ἥλιος, ἡ Ἁγία Σοφία, καὶ γύρω τῆς ἦτανε σκορπισμένες οἱ ἄλλες ἐκκλησιές με τοὺς χρυσοὺς κουμπέδες, σφαῖρες οὐράνιες, πού λές καὶ γυρίζανε γύρω στὸν ἥλιο. Δὲν φαινόντανε πὼς ἦτανε κτίρια κανωμένα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ σὰν νὰ κατεβήκανε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ σταθήκανε ἀπάνω στὴ γῆ. Κι ἀπὸ μέσα ἦτανε καταστολισμένες με ψηφιά, με χρωματιστὰ μάρμαρα, με σιάλτα, με ζωγραφιές, πού θαρροῦσε κανένας πὼς μπαίνει σὲ οὐράνια παλάτια. Εἶχανε δίκιο οἱ παλιοὶ Κινέζοι πού λέγανε πὼς αὐτὰ τὰ κτίρια ἦτανε «κάποια παλάτια μεγάλα καὶ λαμπερά, πού ἀπὸ μέσα μοιάζανε σὰν τὰ χρυσὰ φτερά τοῦ φασιανοῦ τὴν ὥρα πού πετᾷ».

Ἀνάμεσα στὶς ἀκαταμέτρητες ἐκκλησιές, στὰ παλάτια καὶ στὰ μοναστήρια, πού σκεπάζανε ἀνεξερεύνητα μυστήρια, ἦτανε χτισμένα τὰ σπίτια καὶ τὰ ἀμέτρητα παζάρια πού μερμήγκιαζε ὁ κόσμος, κόσμος καλοπερασμένος, τὰ χάνια, τὰ μαγαζιά, φωλιές γεμάτες ζωὴ καὶ κίνηση. Ἐδῶ κι ἐκεῖ πρασινίζανε κάποια περιθώλια με ψηλὰ δέντρα μέσα στὴν πολιτεία, μὰ ἕνα γύρω τῆ ζώνανε, σὰν δρόσσο στεφάνι, ἀνθισμένοι κῆποι, δάση με πλατάνια, με δρῦς, με κυπαρίσσια, με καδάκια (λεῦκες), πού ρίχνανε τὸν πυκνὸν ἴσκιό τους ἀπάνω σὲ ξωτικά κιόσκια, σὲ θρύσες με κρυσταλλένια νερά, ἐνῶ ἀπὸ παντοῦ χλιμιντροῦσανε χαρούμενα τὰ λυγρὰ ἄτια (ἄλογα) τῆς Ἀνατολῆς, κι ἀκουγότανε κάτι τραγούδια πού μοιάζανε με φάλμωδιες. Ἀνάμεσα στὰ δέντρα βοσκούσανε ζαρκάδια.

Μὰ σὰν γύριζε κανένας τὴ ματιά του κατὰ τὴ θάλασσα, εὐφραινότανε ἀκόμα πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ πανόραμα. Ὁ Βόσπορος, αὐτὸς ὁ ἐξαισίσιος θαλασσινὸς ποταμὸς, δρόσιζε μὲ τὰ νερά του τὰ πόδια τῆς πολιτείας, ρεματίζοντας ἀνάμεσα σ' αὐτὴ καὶ στὴν καταπράσινη Ἀνατολή, μὲ τὴ Χρυσούπολη καὶ μὲ τὰ παλάτια ποὺ παραθερίζανε οἱ Κωνσταντινουπολίτες. Ὅπου νὰ στεκότανε ἄνθρωπος ἔβλεπε μπροστά του ἓνα μαγικὸ θέαμα, τὶς ἡμέρες ἀκρογιαλιές τοῦ μπογαζιοῦ ἀνάμεσα στὰ δέντρα ποὺ βουίζανε ἀπὸ τὸ γλυκὸ φύσημα τ' ἀγεραιοῦ. Ἀκαταμέτρητο πλῆθος ἀπὸ καράβια λογιῶν - λογιῶν, ἀπὸ θάρκες, ἀπὸ μαοῦνες, ἀπὸ καΐκια, ἀπὸ μπιαντάδες, ἀρμενίζανε παντοῦ, ἄλλα μὲ πανιά κι ἄλλα μὲ κουπιά. Τὰ λιμάνια ἦτανε γεμᾶτα ἀπὸ καράβια ἀραγμένα στοὺς μόλους ἢ φουνταρισμένα ἀνοιχτά. Κάστρα θεόρατα, τρίδιπλα κι ἀκατάλυτα, ζώνανε τὴν ἀξετίμητη πολιτεία, ἀπὸ στεριά κι ἀπὸ θάλασσα, μὲ χίλιες καστρόπορτες, μ' ἀμέτρητες τάμπιες καὶ πύργους, ὅλα ἀρματωμένα καλὰ μὲ στρατό, μὲ θάρδιες ποὺ ξαγρυπνοῦσανε.

Τὸ Σαββατόβραδο, κατὰ τὸ δειλινὸ, ἡ ἀτμόσφαιρα γέμιζε ἀπὸ τὴ γλυκειὰ βουή ποὺ κάνανε χιλιάδες καμπάνες καὶ ποὺ ἀνέβαινε σὰν φαμωδία ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἁγιασμένη πολιτεία, ἀπὸ τὴ Νέα Σιών, «ἦχος καθαρὸς ἑορταζόντων». Πανηγυρικὴ μεγαλοπρέπεια! Μοναχὰ τὸ Βυζάντιο κατέβασε στὴ γῆ τὴν οὐράνια ἀρμονία.

Γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἡ πατρίδα τους ἦτανε ἡ Κιβωτὸς τῆς ἀληθινῆς θρησκείας, καὶ εἶχανε πόθο νὰ τραβήξουνε μέσα σ' αὐτὴ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, καὶ νὰ τὰ σώσουνε φωτισμένα ἀπὸ τὸ ἀνέσπερο φῶς τοῦ Εὐαγγελίου. Γι' αὐτό, ἓνας αὐτοκράτορας μιλοῦντας στοὺς στρατηγούς του ποὺ πηγαίνανε νὰ πολεμήσουνε καταπάνω σὲ θάρκους λαούς, τοὺς παράγγελλε νὰ φέρνονται μὲ εὐσπλαγχνία στοὺς νικημένους καὶ νὰ μὴν τοὺς βιάζουνε νὰ πληρώνουνε φόρους. «Ἐμεῖς, ἔλεγε, δὲν θέλουμε νὰ σκλαβώσουμε τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἡ δόξα μας κι ἡ τιμὴ μας εἶναι νὰ γίνουνε εὐτυχισμένοι κι ἐλεύθεροι μαζί μας». Ὅσοι ἀλλόθρησκοι πηγαίνανε στὴν Πόλη ἀπὸ ξένες χῶρες ἀπορούσανε πῶς γινότανε οἱ χριστιανοί, ποὺ εἶχανε τέτοια πλοῦσια καὶ μεγαλόπρεπη πολιτεία, νὰ λατρεύουνε γιὰ Θεὸ τους ἓναν ταπεινόν, τυραννισμένον, καρφωμένον ἀπάνω σ' ἓνα ξύλο, ἐνῶ περιμένανε νὰ δοῦνε νὰ προσκυνᾶνε κάποιον εἰδωλὸ χρυσοντυμένον, μὲ περήφανη ὄψη, μὲ κορμὶ γίγαντα.

Στὸ Βυζάντιο ἡ θρησκεία βασιλεύε ἀπάνω σὲ ὅλα. Μὲ ὅλη τὴ ζωηρὴ δραστηριότητα ποὺ εἶχανε οἱ Βυζαντινοὶ στὰ ἐγκόσμια, ἡ σκέψη τους κι ἡ καρδιά τους ἦτανε πάντα γυρισμένη στὴν ἄλλη

ζωή, στην αιώνια ζωή. Στο νοῦ τους εἶχανε μέρα - νύχτα τὰ λόγια τοῦ Παύλου: «Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν». Τούτη ἡ ἀφοσίωση στὴ μέλλουσα ζωὴ, στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἔκανε ὥστε καὶ τὸ σύστημα τῆς ἐπίγειας ζωῆς τους νὰ πάρει κάποιον χαρακτῆρα αἰωνιότητος, σὰν μιὰ ἀτελῆς προεικόνιση «ἐκείνου τοῦ καινοῦ αἰῶνος, τοῦ θαυμαστοῦ». Ὁχι μοναχὰ τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματά τους, μὰ καὶ τὰ κοσμικά, εἶχανε χαρακτῆρα λειτουργικόν. Γιὰ ὅποιον εἶναι σὲ θέση νὰ νοιώσει καλὰ τί εἶναι αὐτὸ τὸ «λειτουργικόν», ποτές ἄλλη φορά ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔφταξε σ' ἓνα τέτοιο πνευματικὸ ὕψος. Ὅσοι θελήσανε καὶ θέλουνε νὰ κρίνουνε τὸ Βυζάντιο μὲ τὸν συνηθισμένον χονδροειδῆ ἀντιπνευματικὸν τρόπο καὶ μὲ τίς γνωστὰς ἀνόητες εὐφυολογίες, καὶ νὰ τὸ γελοιοποιήσουνε σὲ βαθμὸ πού νὰ ὀνομάζουνε «βυζαντινισμό» κάθε ἀφηρημένη συζήτηση καὶ οὐτοπία, αὐτοὶ φανερώνουνε μ' αὐτὸ πόσο ἀνίδεοι εἶναι ἀπὸ ἀληθινὴ πνευματικότητα, μὲ ὄλους τοὺς ψεύτικους τίτλους τῆς σοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης πού εἶναι στολισμένοι.

Τὸ Βυζάντιο εἶναι πολὺ λεπτὸ πρᾶγμα γιὰ νὰ μπορέσουνε νὰ τὸ πιάσουνε τὰ χοντροκανωμένα ἐργαλεῖα τους. Τὸ Βυζάντιο εἶναι ἡ ἀληθινὴ χριστιανικὴ θρησκεία, ἀνάμεσα στὰ ψεύτικα καὶ ἐλλεινὰ παραμορφωμένα ὁμοιώματά της, πού τὰ φτιάξανε λαοὶ βάρβαροι καὶ ὕλιστές, ἀνίκανοι νὰ τὴν καταλάβουνε καὶ νὰ τὴν αἰσθανθοῦνε. Γιὰ τοῦτο, τὸ Βυζάντιο κρίνεται ἀπὸ τοὺς λεγόμενους σοφοὺς τοῦ κόσμου ὅπως κρίνεται τὸ Εὐαγγέλιο, δηλ. σὰν μωρία, μπροστὰ στὴ δική τους γνώση, κι ἡ γνώμη τους ἴσια - ἴσια, πὼς τὸ Βυζάντιο εἶναι «μωρία», πιστοποιεῖ πὼς ἀληθινὰ στάθηκε ἡ Νέα Σιών, ἡ ἔμφυχος κιθωτός, πού μέσα σ' αὐτὴ φυλάχθηκε ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πὼς θὰ γίνουνε τέκνα του, καὶ «ἡ μακαρία ἐλπίς τῆς αἰωνίου ζωῆς». Ὅσο νοιώσανε οἱ ὕλικοι ἄνθρωποι τί λέγει ὁ Παῦλος γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ γιὰ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἄλλο τόσο νοιώσανε κι οἱ ἱστορικοὶ κι οἱ ἐπιστήμονες τῆς κοσμικῆς γνώσης, «οἱ συζητηταὶ τοῦ αἰῶνος τούτου» ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, τί εἶναι τὸ Βυζάντιο.

Νά, τί λέγει ὁ Παῦλος γιὰ τὴν ψεύτικη σοφία τους καὶ γιὰ τὴν ἀληθινὴ τοῦ Θεοῦ: «Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χρι-

στὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν». «Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνη, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα καταισχύνη τὰ ἰσχυρά, καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενωμένα ἐξελέξατο ὁ Θεὸς καὶ τὰ μὴ ὄντα (τίς οὐτοπίες καὶ τίς θρησκοληψίες), ἵνα τὰ ὄντα (τίς θετικὲς ἐπιστῆμες, τὸν ὀρθολογισμό, καὶ τὴν ἐμπειρικὴ γνώση) καταργήσῃ». «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, τῶν καταργουμένων. Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν». (Νομίζει κανεὶς πὼς αὐτὰ τὰ λόγια τὰ λέγει τὸ Βυζάντιο). «Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν». «Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ. Ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί. Ὑμεῖς ἐνδοξοὶ, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι».

Ἀπάνω στὸ Βυζάντιο ἦταν γραμμένος ὁ λόγος τοῦ Παύλου: «ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω». Ὅλες οἱ καρδιές, ἀπὸ τὸν βασιλιᾶ ὡς τὸν πικρὸ φτωχὸν καντηλανάφτη ἢ βαρκάρη, ἢ στρατιώτη ἢ ξωχάρη, αὐτὰ τὰ λόγια εἶχαν μέσα. Ἡ προσευχὴ ἦταν ἡ ζωὴ τους. Κι ἡ τυπικὴ ἀκόμα εὐσέβεια σὲ κάποιους αὐτοκράτορες ἢ ἄρχοντες, δείχνει πὼς ὑποταζόντανε στὸν πνευματικὸ νόμο τῆς θρησκείας κι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἦτανε σὲ θέση νὰ τὸν νοιώσουνε καὶ νὰ εὐφρανθοῦνε ἀπὸ τὴ γλυκύτητα «τοῦ ζῶντος ὕδατος τοῦ ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον». Ἀκόμα κι ἐκεῖνοι ποὺ δὲ μπορούσανε νὰ νικήσουνε τὴ φυσικὴ κακία τους, ἦτανε εὐλαβεῖς, ἕνα πράγμα παράδοξο.

Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἔκανε κάθε μέρα τὴν προσευχὴ του, καὶ στὸν πόλεμο φοροῦσε ἀπὸ μέσα, κάτω ἀπὸ τὸν θώρακά του ἕνα παλιόρασο τοῦ θείου του ἀσκητῆ Γεωργίου τοῦ ἐν τῷ Μαλεῶ ποὺ εἶχε ἀγιάσει, γιὰ νὰ τὸν φυλάγει. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ὅποτε ἦτανε νὰ πάγει σὲ καμμιά ἐκστρατεία, ἔβαζε τὰ πολεμικὰ σχέδιά του κάτω ἀπὸ τὴν ἁγία Τράπεζα, κι ὅλη τὴ νύχτα προσευχότανε γονατιστὸς ἀπάνω στὰ σκαλοπάτια τοῦ ἱεροῦ, καὶ τὸ πρωτὶ ἔπαιρνε τὸ σχέδιο ποὺ ἔβγαινε κάτω ἀπὸ τὸ σκέπασμα τῆς ἁγίας Τράπεζας, γιὰτὶ πίστευε πὼς τοῦ τὸ ἔδινε ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ. Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς γονάτιζε σὰν παιδί μπροστὰ στὴν ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας

Σοφίας παρακαλώντας με δάκρυα να του δώσει ο Θεός έναν άγγελο φύλακα που να τον φωτίζει κατά τον πόλεμο.

Όσο σφίγγεται το Βυζάντιο από τους βαρβάρους, κι όσο ή ψυχή υποφέρει και πονά, τόσο γυρίζει τα μάτια του κατά τον ουρανό. Ο βασιλιάς Θεόδωρος Δούκας ο Λάσκαρις σύνθεσε τον Μέγαν Παρακλητικόν Κανόνα στην Παναγία, που είναι γεμάτος από συντριβή, ταπείνωση και πίστη. Ο Λέων ο Σοφός έποίησε τα έξαισια Έωθινά που τα φέλνουνε στον Όρθρο κάθε Κυριακή κι ο γυιός του Κωνσταντίνος φιλοτέχνησε τα Έξαποστειλάρια. Κι άλλοι πολλοί βασιλιάδες φέλνανε ή ύμνογραφούσανε. Άλλα κι οι όμιλίες που κάνανε στους στρατιώτες και στον λαό, είχανε κι εκείνες ύφος θρησκευτικό κι ήτανε γεμάτες ευλάβεια και πίστη. Ο πικραμένος λόγος που έβγαλε ο τελευταίος βασιλιάς του Βυζαντίου, Κωνσταντίνος ο Παλαιολόγος, ήτανε σαν νεκρώσιμο τροπάρι. Το Βυζάντιο είναι ή προεικόνιση άπάνω στη γή της βασιλείας των ουρανών, όσο ήτανε δυνατό να πραγματοποιηθεί από την ανθρώπινη άτέλεια μέσα στον κόσμο της φθοράς.

Σάν μπήκανε οι Σταυροφόροι σ' αυτή την πολιτεία του Χριστού, δέν καταλάβανε τίποτα από τον μυστικόν πλούτο που έκλεινε μέσα της, μ' όλο που λεγότανε Χριστιανοί. Αυτοί θαμπωθήκανε από «το έξωθεν του ποτηρίου και της παροψίδος», από τα κτίρια, από τα πλούτη της, από τα υλικά πράγματα που κρύβανε από κάτω τους τα πνευματικά μυστήρια, όπως ή στολή του άρχιερέως συμβολίζει, με το χρυσάφι και τις πολύτιμες πέτρες, την πνευματική μεγαλοπρέπεια της λατρείας. Εκείνοι οι θάναυσοι τυχοδιώκτες κυττάζανε με λαιμαργία τα ακριβά στολίσματα της Πόλης, και θέλανε να τ' άρπάξουνε για να τα φάνε.

Που να καταλάβουνε πως εκείνη ή μεγάλη εκκλησιά ήτανε εκκλησιά της Σοφίας του Θεού. Κανωμένη κατά τον ναό του Σολομώντος, που τον στόλισε με ό,τι ακριβό και θαυμαστό είχε ο άνθρωπος για να τιμήσει τον Θεό. Που να καταλάβουνε εκείνη την αρχιτεκτονική, εκείνη την άγιογραφία, τα σκεύη, την φαλμωδία, την ύμνωδία, που όλα ήτανε ήχοι που βγαίνανε από σάλπιγγες πνευματικές. Αυτοί άρπάζανε τα μαλάματα, τα δυσκοπότερα, τ' άρτοφόρια, τα άμφια, τα καπάκια από τα Ευαγγέλια, ακόμα και τα χρυσά ψηφιά από τους τοίχους. Τα βιβλία, που είχε μυριάδες ή τα κυττάζανε με άπορία, σε τι θα μπορούσανε να χρειασθούνε, και τα πετούσανε. Το ίδιο και τα έξαισια εικονίσματα, έργα άξετίμητα, τα καίγανε από φανατισμό, ή λιανίζανε κρέας άπάνω τους. Τέ-

τοιος είχε καταντήσει ὁ Χριστιανισμὸς σ' αὐτοὺς τοὺς ὑλόφρονες βαρβάρους, ποὺ καταβρωμίζανε τὴν πηγὴ ἀπ' ὅπου τὸν πήρανε.

Ἔστερα ἀπὸ αἰῶνες οἱ ἀπόγονοὶ τους ἡμερέψανε, χτίσανε μεγάλες πολιτείες, ἀνοίξανε πανεπιστήμια, κάνανε βιβλιοθήκες, μουσεῖα, ἀκαδημίες. Μὰ μὲ ὅλα αὐτά, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ νοιώσουνε πάλι τί εἶναι τὸ Βυζάντιο, ὄχι στὴν ἐξωτερικὴ του ὄψη, ἀλλὰ στὴ βαθειὰ οὐσία του, τὴν πνευματικὴ. Γι' αὐτοὺς εἶναι κεκλεισμένη ἡ Πύλη ἢ κατὰ Ἀνατολὰς. Γιατὶ ἐργάζονται «διὰ τὴν βρώσιν τὴν ἀπολλυμένην», ἐπειδὴ, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη, «ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστί καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ». Ἐρευνοῦν ἐξωτερικὰ μὲ «τὸν νοῦν τῆς σαρκὸς αὐτῶν», χωρὶς νὰ μποροῦνε νὰ πᾶνε πρὸ βαθειὰ ἀπ' ὅ,τι νοιώθουνε οἱ σαρκικὲς αἰσθήσεις. Δὲν ἔχουνε «πνευματικὸν ὄφθαλμόν, οὔτε πνευματικὸν οὖς» καὶ «ψηλαφοῦσι τοῖχον ἐν τῷ σκότει». Οὔτε κὰν ὑποπτεύονται, μέσα στὴν ἀλαζονεία τους, πὼς ὑπάρχει τίποτα «τὸ τιμιώτατον», κάτω ἀπὸ τὴν ταφόπετρα ποὺ τὴν ψάχνουνε καὶ ποὺ τὴ μελετοῦνε μὲ τὸ ἐγκόσμιο σύστημά τους. Δὲν ἔχουνε αὐτὶ γιὰ νὰ ἀκούσουνε «τοὺς ἀλαλήτους στεναγμοὺς τοῦ Πνεύματος», ποὺ βγαίνουνε ἀπὸ τὰ νεκρὰ καὶ ξερὰ κόκκαλα ποὺ σκαλίζουνε σὰν τυμβωρῶχοι.

Ἕνας ἅγιος γράφει: «Αἰσχρὸν ἐστί τοὺς φιλοσάρκους περὶ τῶν πνευματικῶν πραγμάτων ἐρευνησαί, ὡσπερ καὶ πόρνην περὶ σωφροσύνης λαλήσαι. Οἱ ἔχοντες τὴν πεποίθησιν αὐτῶν ἐν τοῖς σαρκικοῖς, οἱ τοιοῦτοι ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ διάγουσι, καὶ σκότος ψηλαφοῦσιν, ἕξωθεν ὄντες τῆς χώρας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φωτός. Ἐκείνη γὰρ ἡ χώρα τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ταπεινόφροσι, καὶ τοῖς καθάρισασι τὰς ἑαυτῶν καρδίας κεκλήρωται».

Τὸ Βυζάντιο εἶναι ὅπως «ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐντὸς ἡμῶν κεκρυμμένη. Αὕτῃ ἡ χώρα νεφέλη ἐστὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν μόνον οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ εἰσελεύσονται τοῦ θεάσασθαι τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη καὶ καταυγασθῆναι τοὺς νόσους αὐτῶν διὰ τῆς ἀκτίνος καὶ λαμπηδόνης τοῦ φωτός Αὐτοῦ».

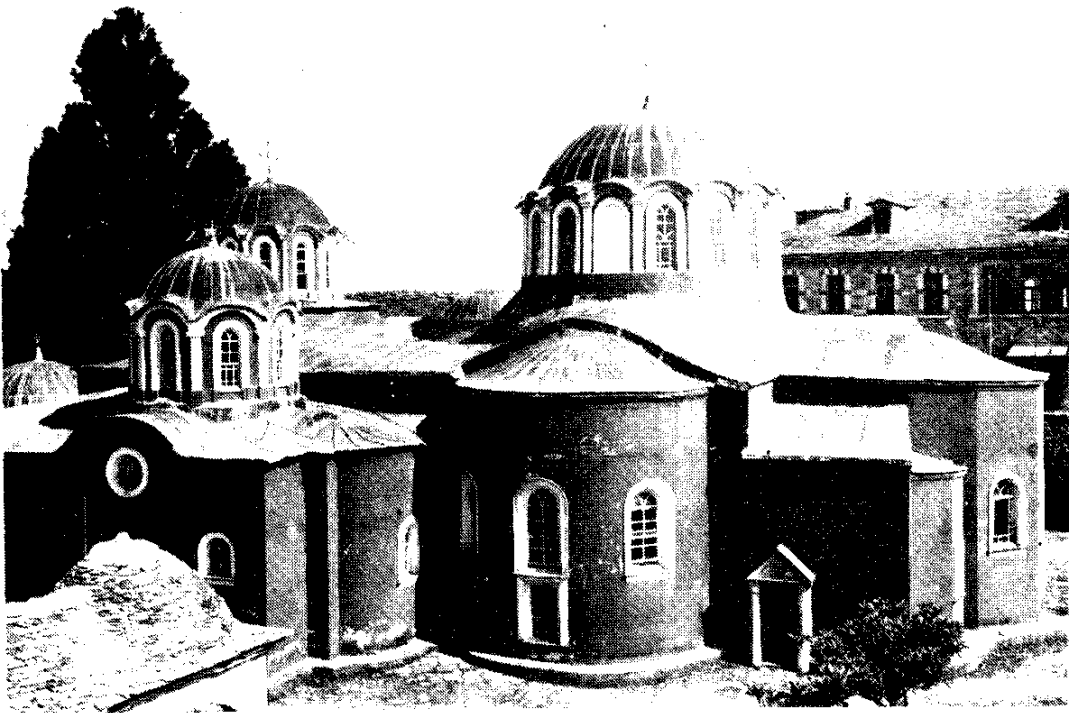

Βυζάντιο και παράδοση. Τὰ θέλουμε ἢ δὲν τὰ θέλουμε;

Θάθελα νὰ ρωτήσω: Τὸ θέλουμε ἢ δὲν τὸ θέλουμε τὸ Βυζάντιο; Τὸ ἀγαποῦμε, τὸ θαυμάζουμε, ἢ τὸ περιφρονοῦμε; Ἐάν δὲν τὸ θέλουμε, γιατίὶ κάνουμε γι' αὐτὸ συνέδρια καὶ ἐκθέσεις, καὶ γιορτὲς γιὰ τὰ χίλια χρόνια τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ποῦ εἶναι ἡ κιβωτὸς τῆς βυζαντινῆς παράδοσης; Κι ἂν πάλι τὸ θέλουμε σὰν δικό μας, καὶ καυχιόμαστε γι' αὐτό, γιατίὶ τότε παρουσιάζουμε αὐτὸ τὸ ἀπερίγραπτο χάλι οἱ ἐκκλησιῆς μας, ποῦ ὄχι μοναχὰ δὲν ἔχουμε τίποτα βυζαντινὸ, ἀλλὰ ἡ ἐλεεινὴ ἐμφάνισή τους κάνει νὰ ἀγανακτήσει κάθε ἄνθρωπος ποῦ ἔχει λίγη καλαισθησία; Ὅλα ἐκεῖ μέσα μυρίζουνε ἀρχοντοχωριατιά, χοντροκοπιά, βιτρίνα, προχειρολογία, μοδιστράδικο. Ἐάν θγάλει κανένας στὴ μπάντα λίγες ἐκκλησιῆς τῆς Ἀθήνας, ποῦ ἔχουνε ζωγραφισθεῖ σὲ βυζαντινὸ ὕφος, καὶ κάποιες ἄλλες ποῦ ἡ φαλμωδία εἶναι βυζαντινὴ, δηλαδὴ ἐ λ λ η ν ι κ ή, οἱ ἄλλες εἶναι ὅπως εἶπα παραπάνω, δηλαδὴ μαρτυροῦν ἕναν λαὸ χωρὶς θρησκευτικὴ ἱστορία καὶ χωρὶς καμμιά πνευματικὴ καλλιέργεια, μαρτυροῦνε μιὰ φυλὴ ξεπεσμένη, δίχως χαρακτήρα, ξεπλυμένη ἀπὸ κάθετι δικό της, καὶ πασαλειμμένη μὲ λογιῶν - λογιῶν πασαλείμματα, ποῦ μ' αὐτὰ νομίζει πὼς ξεφορτώθηκε ἀπὸ τὰ παλαιά, ἀπὸ τὰ βλάχικα, καὶ πὼς ἔγινε συγχρονισμένη, μοντέρνα, εὐρωπαϊκὴ.

Τὸ κακὸ ἔχει τὴ ρίζα του στὴν Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία ἀδιαφορεῖ γιὰ τὶς ἐκκλησιαστικὲς τέχνες, δὲν δίνει καμμιά σημασία στὸ πὼς πρέπει νὰ ψέλνουνε στοὺς ναοὺς μας, στὸ πὼς πρέπει νὰ χτίζονται καὶ νὰ ζωγραφίζονται οἱ οἴκοι τοῦ Θεοῦ. Ἀφήνω τὸ πὼς πρέπει νὰ γίνονται τὰ ἄμφια καὶ τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησιᾶς. Καμμιά φροντίδα! «Οὐ φροντὶς Ἰπποκλείδῃ». Δὲν πᾶνε νὰ γίνονται ὅπως θέλει ὁ καθένας. Τὴν πρωτοβουλία τὴν ἔχει ἀφήσει στοὺς κληρικούς, ποῦ εἶναι προϊστάμενοι στοὺς ναοὺς, καθὼς καὶ στοὺς ἐπιτρόπους. Αὐτοὶ ἀποφασίζουνε ποιὸν ψάλτη θὰ πάρουνε, ποιὸν ἀγιογράφο θὰ προτιμήσει τὸ γοῦστο τους, ποιὸς ἀρχιτέκτονας θὰ χτίσει τὴν ἐκκλησιά, ποιὸς μαρμαρᾶς ἢ ξυλογλύτης θὰ κάνει τὸ τέμπλο, τὰ παγκάρια, τὰ προσκυνητάρια, τὸ δεσποτικὸ, τὸν ἐπιτάφιο. Κι ἂν θγάλεις πάλι κατὰ μέρος λιγοστοὺς ἀπ' αὐτοὺς, ποῦ, δόξα νᾶχει ὁ Κύριος, ὑπάρχουνε κι αὐτοὶ στὸν τόπο μας, οἱ ἄλλοι ἔχουνε συχνὰ τέτοιον ἐγωϊσμό, ποῦ τὰ ξέρουνε ὅλα:

μουσική, ζωγραφική, γλυπτική, και μ' αυτά τὰ ἐφόδια καταφέρνουνε νὰ κάνουνε τέτοια βαναυσουργήματα, πού νὰ πιάνει ἀπελπισία τὸν ἄνθρωπο, καὶ βαθεῖα μελαγχολία γιὰ τὴ φυλὴ μας, θάζοντας μὲ τὸν νοῦ του σὲ τί ξεπεσμό βρίσκεται. "Ἐχω ἀκούσει τέτοιες παραδοξολογίες γιὰ τὰ ζητήματα τῆς τέχνης ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πού κρίνουν κι ἀποφασίζουν πῶς θὰ ζωγραφισθεῖ ἢ ἐκκλησιά πού τοὺς ἔχει παραδοθεῖ, ἢ ποιόν ψάλτη θὰ διορίσουνε, πού θ' ἀπορήσετε ἂν ἔγραφα κάποιες ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀνεύθυνες «γνώμες», καὶ θὰ μὲ λέγατε μεγαλομάρτυρα, πού ἀληθινὰ μαρτύρησα γιὰ τὸ ἔρ-

Τὸ Καθολικὸν τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἁγιὸν Ὄρος.

μο αὐτὸ Βυζάντιο. Ἡ δραστηριότητά τους βρίσκεται στὸ ἀποκορύφωμα, κάθε χρόνο, πρὸ πάντων τοῦτες τὶς μέρες, ἀπὸ τοὺς Χαιρετισμοὺς ὡς τὸ Πάσχα. Ἐκεῖνοι οἱ Χαιρετισμοὶ ἔχουνε γίνει βαρκαρόλες καὶ τραδιάτες, γιὰτὶ καιροφυλαχτοῦνε κάποιοι λιμοκοντόροι κανταδόροι γιὰ νὰ ἐπιδείξουνε τὶς ἀγριοφωνάρες τους, καὶ θγάζουνε κάτι τέτοιες στριξιές καὶ μουγκρίσματα, πού κι ἡ Παναγία τρομάζει ἀπὸ τὴ «σεμνὴ καὶ ἑλληνοπρεπὴ» ἐκείνη μουσική. Τώρα, τί σχέση ἔχει αὐτὴ ἡ μουσική μὲ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ λόγια τῶν ὕμνων, ὅπως εἶναι π.χ. τὸ «Νηδυῖ τὸν Λόγον ὑπεδέξω» κλπ., τοῦτο εἶναι πρᾶγμα πού γι' αὐτὸ δὲν σκοτίζεται κανένας. Ἡ

ἐκεῖνο τὸ «Τῆ ὑπερμάχῳ», ποῦ θαρρεῖς πὼς τὸ λένε Ναπολιτᾶνοι, ποῦ τραγουδᾶνε μέσα σὲ καιμιὰ ἀνεμότρατα!

Τί ἔμορφη Ἑλλάδα! Τί βυζαντινὴ Ἑλλάδα ποῦ κάναμε, νὰ μὴν ἀβασκαθοῦμε! Αὐτὰ κι ἄλλα δεινά, μαζὶ μὲ τὴ φρικτὴ ἀκαλαισθησία ποῦ ἔχουνε οἱ εἰκόνες (οἱ περισσότερες φράγκικες Γενοβέφες τῆς πεντάρας), τὰ προσκυνητάρια, τὰ τέμπλα, δὲλα μαζὶ σὰν νὰ λένε πὼς οἱ ἐκκλησιῆς εἶναι ἓνα ἄφραγο ἀμπέλι γιὰ τὸ κέφι τοῦ κάθε ἐπίτροπου ἢ ἱερωμένου.

Φταίει ὅμως κατὰ πρῶτο ἢ Ἐκκλησία. Γιατί τ' ἀφήνει δὲλα στὴ διάθεσή τους; Τί ξέρουνε αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τέχνη; Καλοὶ καὶ χρήσιμοι εἶναι στὸ νὰ συνάξουν χρήματα καὶ νὰ περιφρουροῦν τὰ συμφέροντα τοῦ ναοῦ τους. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα εἶναι δουλειὰ ἀλλουνῶν, ποῦ ἔχουνε τὴ γνώση, τὴν πείρα καὶ τὴ διάθεση γιὰ νὰ ὑπηρετήσουνε ἀληθινὰ καὶ σωστὰ τὴν ἐκκλησία, ὥστε τὰ χρήματα νὰ μὴν ξοδεύονται γιὰ νὰ τὴν ἀσχημίσουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ χρησιμεύουνε γιὰ τὴν πραγματικὴ εὐπρέπειά της. Ἀνατριχιάζει κανένας βλέποντας νὰ πληρώνονται κάποιοι κακοτέχνες, ζωγράφοι καὶ ψαλτάδες, γιὰ νὰ παραμορφώσουνε τὴν ὄψη καὶ τὴ λατρεία στὶς ἐκκλησιῆς μας, ἐνῶ παραγκωνίζονται κάποιοι ἄλλοι ἄξιοι καὶ σπουδαῖοι, ποῦ θὰ τὶς ὀμόρφαιναν, μόνο καὶ μόνο, γιατί ἔτσι τὸ θέλουνε οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Μητροπόλεως ἢ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

Εἶναι νὰ τραβᾶς τὰ μαλλιά σου μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ νὰ μὴν μπορεῖς νὰ συνεννοηθεῖς μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, σὰν νὰ βρῖσκεσαι ἀνάμεσα σὲ Κάφρους, κι ὄχι σὲ Ἑλληγες. Ἐνας ἐπίτροπος, ποῦ ἦτανε ἔμπορος ἐτοιμῶν ἐνδυμάτων στὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς, κι ἦτανε ντερβέναγας στὴν ἐνορία του, μοῦ ἔκανε θεωρία περὶ ἐξελίξεως καὶ περὶ «ὠραίας τέχνης», ποῦ φαίνεται πὼς τὴν εἶχε σπουδάσει στὸ Κογκό, ἐκεῖ ποῦ εἶχε κάνει περιουσία. Θεέ μου, τί ἔχω τραβήξει! Τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη.

Ἀλλά, τί θέλετε νὰ κάνουνε οἱ ἀμόρφωτοι, ἀφοῦ οἱ μορφωμένοι κι οἱ «διανοούμενοι» βρῖσκονται στὴν ἴδια κατάσταση, ἢ, ἂν νογᾶνε καὶ λίγο, ἄλλα λένε κι ἄλλα κάνουνε, γιατί δὲν πιστεύουνε σὲ τίποτα, μήτε στὸν Θεό, μήτε στὴν Ὁρθοδοξία, μήτε στὸ Βυζάντιο; Μήπως ἀπὸ τοὺς δεσποτάδες δὲν ὑπάρχουνε κάποιοι ποῦ δὲν χωνεύουνε τὰ βυζαντινά, καὶ εἴτε εἶναι ἀδιάφοροι, ἢ ἢ προτίμησή τους εἶναι στὸν «γλυκὺν» Ἰησοῦ μὲ τὰ γλαρωμένα μάτια τοῦ τύπου Κάρλο Ντόλτσι (ντόλτσιε στά ἰταλικά θὰ πεῖ «γλυκός»), καὶ στοὺς καλοθρεμμένους... ἀσκητές; Ἐγὼ κι οἱ ἄλλοι ἀναγνωρισμένοι ἀγιογράφοι μας εἴμαστε γι' αὐτοὺς ἄτεχνοι τερατογράφοι, ἀμαθεῖς φανα-

τικοί, κι εξορκίζουνε τούς χριστιανούς νά μὴν μᾶς παραγγέλνουνε μῆτε μιὰ εἰκόνα. Ὅ,τι καλὸ ἔγινε στὴν ἀγιογραφία καὶ στὴν ψαλτική, ἔγινε, τὸ περισσότερο, ἀπὸ τὴν πίστη κι ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ πού δείξανε κάποιοι ἄνθρωποι πού ἀγνοηθήκανε κι ἀγνοοῦνται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ μας.

Ὅσο γιὰ τούς «διανοουμένους» καὶ τούς ἐπίσημους τῆς Πολιτείας, κάνουνε τὸν ἐνθουσιασμένο «διὰ τὴν ἔνδοξον κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου», καὶ βγάζουνε λόγους, ὀργανώνουνε γιορτὲς καὶ φέστες, καὶ γίνονται «βυζαντινοὶ» ὅσο βαστᾶνε αὐτὲς οἱ θεατρινιστικὲς ἐπιδείξεις κάποιοι ἄνθρωποι, πού ἔχουνε σχέση μετὰ τὸ Βυζάντιο ὅση σχέση ἔχει ἡ Πολιτικὴ Ἄρκτος μετὰ τὴν ἀρκούδα, πού τὴ χορεύει ὁ γύφτος. Οἱ περισσότεροι δὲν πιστεύουνε σὲ ὅσα λένε, καὶ μάλιστα συνεργοῦνε ὅσο μποροῦνε γιὰ νὰ σβήσῃ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας τὸ μυστικὸ καντηλάκι τῆς παράδοσης.

Τελευταῖα ὅλον τὸν ἐπίσημο κόσμον ἔπιασε οἴστρος γιὰ τὸ Βυζάντιο. Μὰ γιὰ ποῖο Βυζάντιο μιλοῦνε καὶ σεληνιάζονται; Μήπως ὑπάρχει κανένα ἄλλο Βυζάντιο, παρεκτὸς ἀπὸ κείνο πού ἀγαποῦνε κάποιοι ἀπὸ μᾶς, καὶ πού γι' αὐτὸ κακοπαθοῦνε καὶ κάνουνε θυσίες καὶ γίνονται κακοί, ὑπερασπίζοντάς το μετὰ πάθος καταπάνω στοὺς ἐχθρούς του, καὶ πού γι' αὐτὸ ἀκοῦνε νὰ τοὺς λένε παλιοσημερολογίτες, ἀναχρονιστὲς καὶ καθυστερημένους; Ρωτῶ, γιατί ἀπορῶ πῶς ἀνακατωθήκανε ἓνα σωρὸ ἄνθρωποι στοὺς ἑορτασμοὺς καὶ στὶς «ἐκδηλώσεις», καὶ γιατί κάποιοι ἄνθρωποι πού ἔχουνε ἀκουστὰ αὐτὸ τὸ ἔρμιο τὸ Βυζάντιο, πρωτοστατοῦν σ' αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις, ἐνῶ κάποιοι ἄλλοι, πού ὄχι μοναχὰ τὸ ἀγαποῦνε, ἀλλὰ ἀναπνέουν τὴν ἀγιασμένη εὐωδία του καὶ ζοῦνε βουτηγμένοι καθημερινὰ μέσα στὸ μυστήριό του, ἀπομείνανε στὴ μπάμπια ξεχασμένοι, ὅπως εἶναι π.χ. ὁ Σίμος ὁ Καρᾶς, πού μιᾶ καὶ στὸν ὕπνο του γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν παράδοση, ὁ Καρᾶς, αὐτὸ τὸ ὀλοκαύτωμα, πού ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν ὀρθόδοξη παράδοση κι ὁ φλογερὸς ζήλος του γι' αὐτὴ ἔχει συγκινήσει ὅλον τὸν κόσμον, μοναχὰ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας δὲν τὸν θυμηθήκανε ποτέ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα τῶν ιδεολόγων στὸν τόπο μας: «Ἄς τον αὐτὸν νὰ κουρευέται, εἶναι ιδεολόγος», λένε ὅσοι ἔχουνε γιὰ χαζοὺς τοὺς τέτοιους ἀνθρώπους.

Πῶς νὰ δεῖ πνευματικὴ προκοπὴ τούτῃ ἢ φυλῇ; Μὲ τὰ μεγαλόστομα θούρια καὶ μετὰ τὶς ἀνόητες προγονικὲς καυχησιές; Ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων μεταδίδει τὴν πρωτὴν προσευχὴν, τὸ «Πάτερ ἡμῶν», δηλ. ἓνα κείμενο σὲ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα, ναί, τὸ μεταδίδει μετὰ φράγκικο ἀρμόνιο, καὶ τὴ λει-

τουργία από μία εκκλησιά, που ψέλνουνε με φράγκικο ύφος και με κανταδόρικούς αυτοσχεδιασμούς. Τὸ «Τῆ ὑπερμάχῳ», αὐτὸς ὁ βυζαντινὸς ἔθνικὸς ὕμνος μας, τραγουδιέται με ἰταλιάνικη μουσική, τὸ τροπάρι τῆς Κασσιανῆς, γραμμένο σὲ θαυμάσια ἑλληνικὴ γλῶσσα, («ζοφώδης τε καὶ ἀσέλγητος ἔρωσ τῆς ἀμαρτίας...»), ἀκούσθηκε φέτος ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο μασκαρεμένο σὲ μελοδραματικὸν καρνάβαλο, πὺ νὰ τραβᾷ κανεὶς τὶς τρίχες τῆς κεφαλῆς του, γιὰ τὶς γιορτὲς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, πὺ κήρυξε στὸν Ἄρειο Πάγο, ἔκανε κάποιος Ἑλληνας μουσικὸς ἓνα «ρέκβιेम», πὺ ἂν ἦτανε στὴ γῆ ὁ ὑμνούμενος, θὰ βούλωνε τ' αὐτιά του με μπαμπάκι γιὰ νὰ μὴ τ' ἀκούσει, στὴν ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, πὺ γίνεται στὸ Παγ-επιστήμιο, στὸ ἀνώτατο αὐτὸ πνευματικὸ ἴδρυμα, πρὶν ἀπὸ τὴν ὀμιλία, ψέλνεται, ἢ καλύτερα, τραγουδιέται με ἰταλιάνικη μουσική, νερόβραστη κι ἀνάλατη, σὰν νὰ θρίσκει κανένας σὲ ἐξετάσεις παρθεναγωγείου, τὸ τροπάρι «Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος».

Ἄπὸ τὰ λίγα αὐτὰ πὺ εἶπαμε, ὁ καθένας μπορεῖ νὰ καταλάβῃ πόσο ἀγαποῦμε τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν παράδοσή μας. Ναί. Μοναχά, πὺ ἀντὶ γιὰ τὸ Βυζάντιο, παίρνομε τὴν Ἰταλία, κι ἀντὶ γιὰ τὴν Ἁγία Σοφία, παίρνομε τὴ Σκάλα τοῦ Μιλάνου.

Κι ὕστερα ἀπ' αὐτὰ, θέλομε δὰ νὰ κάνομε καὶ γιορτὲς καὶ πανηγύρια γιὰ τὰ χίλια χρόνια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ γιὰ τὸ δοξασιμένο Βυζάντιο, «τοῦ ὁποίου ἡ ἀσβεστος φλόξ ἀείποτε καίει ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φωτίζουσα τὴν φυλὴν εἰς τὸν δρόμον τῶν θυσιῶν καὶ θριάμβων», ὅπως λένε οἱ κOURNΤΙΣΜΕΝΟΙ ρήτορες.

Ἄλλοίμονο! Ἄντὶ γιορτὲς καὶ πανηγύρεις γιὰ τὸ Βυζάντιο, δὲ θᾶτανε πιὸ σωστὸ νὰ κάνομε τὴν κηδεῖα του;

